

УДК 327.3

Тетяна Сидорук,

доктор політичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Острозька академія»,
tetiana.sydoruk@oa.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7231-9884;

Вікторія Віценко,

студентка освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»,
Національний університет «Острозька академія»,
viktoriia.vitsenko@oa.edu.ua
ORCID ID: 0009-0005-9240-2019
DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-179-196

ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН США З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ПАРТНЕРАМИ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА ДЖ. БАЙДЕНА ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті досліджено вплив повномасштабної війни Росії проти України на трансатлантичні відносини (під цим поняттям маються на увазі відносини між США та їхніми європейськими союзниками в межах Північноатлантичного альянсу, а також відносини США з Європейським Союзом). У роботі висвітлено стан відносин між США і європейськими державами після обрання Дж. Байдена президентом; виокремлено основні моменти, які на цьому етапі вносили напругу в ці взаємини. Відзначено наявність змін у сприйнятті Сполученими Штатами Америки стратегічної важливості європейського регіону та поживлення відносин після 24 лютого 2022 р. Акцентовано, що поведінка рф спровокувала не ослаблення НАТО, як сподівався кремль, а навпаки – нарощення обороноздатності Альянсу, збільшення його військової присутності на східному кордоні та рух у напрямі прийняття нових членів – Швеції й Фінляндії.

У статті розглянуто вплив війни на ставлення США і європейських країн до ідеї стратегічної автономії ЄС. Визначено, які з європейських країн продовжують наполягати на важливості цієї концепції, а які, відкидаючи цю ідею, прагнуть ще більшої й тіснішої співпраці у сфері безпеки зі США та не можуть уявити захищеність Європи без залучення до цього США. Пояснюється, чому на цей час і в найближчому майбутньому Європейський

Союз не зможе покладатись у сфері оборони лише на власні сили. Водночас автори відзначають, які заходи могли б посилити Європу в оборонному вимірі вже в найближчій перспективі та надали б європейцям більшої впевненості, що теперішня чи наступна влада в США не ставитиме під сумнів внесок Європи в НАТО. Проаналізовано також певні суперечності в економічних відносинах, які простежено як на рівні риторики, так і в практичних діях США й країн-членів Європейського Союзу.

Ключові слова: трансатлантичні відносини, США, НАТО, війна, Європейський Союз, Дж. Байден.

Tetiana Sydoruk,

National University Ostroh Academy,
ORCID ID: 0000-0002-7231-9884;

Viktoria Vitsenko,

National University Ostroh Academy,
ORCID ID: 0009-0005-9240-2019

EVOLUTION OF USA RELATIONS WITH EUROPEAN PARTNERS DURING THE PRESIDENCY OF JOE BIDEN UNDER THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article examines the impact of Russia's 2022 full-scale war against Ukraine on transatlantic relations (this term in this article refers to the relations between the United States and its European allies within the North Atlantic Alliance, as well as the relations of the United States with the European Union). At the beginning of the work, the general state of relations that existed between the United States and its European partners after the election of J. Biden as the new president is highlighted; the main points that at that stage brought tension to these relations were analyzed. It is noted that there are changes in the perception by the United States of America of the strategic importance of the European region and the revival of relations already after February 24, 2022. The behavior of the Russia provoked, not as the Russian authorities hoped, the weakening of NATO, but on the contrary, the constant increase in the defense capabilities of the Alliance, the increase of its military presence on the eastern border and even the prospect of imminent accepting new members – Sweden and Finland.

The article examines the impact of the war on the attitude of the USA and European countries to the EU Strategic Autonomy. It is emphasized which of the European countries still continue to insist on the importance of this concept, and which, categorically rejecting this idea, seek even greater and

closer cooperation in the field of security with the United States and cannot even imagine the security of Europe without the involvement of the United States. It is explained why the European Union will not be able to rely only on its own forces in the field of defense at the present moment and in the near future. At the same time, the authors note what kind of measures taken by European countries, taking into account the existing conditions, could be, at least for the time being, a more effective substitute for efforts to create a joint European military force. Also, these measures would give Europeans more confidence that the current or the next government in the USA will not question Europe's contribution to NATO. Beyond that, certain contradictions in economic relations, which are observed both at the level of rhetoric and in practical actions of the USA and the member states of the European Union, are analyzed.

Key words: transatlantic relations, USA, NATO, war, European Union, J. Biden.

1. ВСТУП

Протягом усього періоду свого існування трансатлантичні відносини зазнавали змін та трансформацій. Інколи вони були дуже тісними, а інколи на шляху до справжньої єдності поставали серйозні перешкоди. Звичайно, це прямо чи опосередковано залежало або від внутрішньої ситуації в США й країнах Європи (наприклад ідеологія та політика Ш. де Голля й вихід Франції в 1966 р. з воєнних структур НАТО, що спричинило напруженість між провідними країнами Альянсу), або від зовнішніх чинників (теракт 11 вересня 2001 р., який став каталізатором для трансформації та переосмислення державами НАТО уявлень щодо походження можливих загроз і необхідності Альянсу бути до них готовими). Часто відносини між державами обох боків Атлантики залежали від сукупності як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Зважаючи на це, важливо розглянути еволюцію трансатлантичних відносин за каденції Дж. Байдена з урахуванням останнього безпрецедентного виклику європейській системі безпеки у вигляді повномасштабної тотальної війни росії проти України.

Уторгнення у 2022 р. росії в Україну й ведення нею вже більше року нічим не виправданої, загарбницької війни, безсумнівно, мають та ще матимуть серйозні наслідки для глобальної системи безпеки і європейської та євроатлантичної стабільності. Тому важливо проаналізувати, якими є відносини між провідними демократіями світу в умовах війни, що кидає прямий виклик самій демократії, з одного боку, і збереженню наявного ліберального світового порядку – з іншого. Особливо актуальні подібні

дослідження в Україні, для котрої екзистенційно важливим є те, у якому руслі розвиваються й надалі розвиватимуться відносини між державами колективного Заходу (передусім між союзниками в рамках НАТО та між США і ЄС). Від того, чи переважає в них єдність щодо реакції на основні виклики й проблеми, пов'язані з агресивною поведінкою росії, залежатиме й перебіг війни, а разом із тим і майбутнє України та європейської безпеки. Адже на початку ця війна продемонструвала не лише незадовільний стан військових сил окремих європейських країн, а й значну непідготовленість до подібних загроз самого НАТО, вимагаючи від Альянсу більшої координації й співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність теми відносин США з європейськими країнами за президенства Дж. Байдена, її дослідженням займалася значна кількість науковців. Зокрема, можна відзначити Т. Мактега [1], Дж. Джейнса [2], які аналізували вплив глобальних викликів на трансатлантичні відносини та проблемні моменти, які перед ними поставали; Б. О. Кнутсена [3], котрий вивчав, як попереднє послаблення трансатлантичних зв'язків впливало на співпрацю в оборонній сфері між європейськими країнами. Г. Р. Олсен досліджував безпекове співробітництво в трансатлантичних відносинах [4]. Серед дослідників, що розглядають еволюцію в трансатлантичних відносинах і їх розвиток в умовах нової фази в російсько-українській війні, потрібно відзначити таких науковців, як Н. Буше [5], Дж. Карафано [6], Г. Мартін, В. Сінкконен [7], М. Бергман і О. Свендсен [8].

Мета статті – аналіз змін у безпекових відносинах між США та їхніми європейськими союзниками в умовах російсько-української війни. Автори коротко розглядають їхній стан до приходу в Білий дім Дж. Байдена; аналізують політику його адміністрації щодо НАТО і ЄС; досліджують трансформації в трансатлантичних відносинах протягом понад року повномасштабної війни росії проти України; прогнозують можливі зміни в баченні союзниками концепції стратегічної автономії ЄС і посилені війною негативні чинники, які можуть ускладнити стосунки між партнерами.

Методика дослідження. Запропоновано критичний аналіз офіційних документів і публікацій на тему трансатлантичних відносин в умовах російсько-українського конфлікту в закордонних наукових виданнях і медіа. Хронологічно проаналізовані джерела охоплюють період з осені 2021 р., коли з'явилися попередження про ймовірність нового вторгнення росії в Україну та застереження щодо ризиків ескалації, до кінця 2022 р. Потрібно також наголосити на двох обмеженнях, перш ніж перейти

до викладу основного матеріалу. По-перше, урахувавши нещодавність подій, у статті значною мірою спираємося на нерецenzовану літературу. І, по-друге, оскільки конфлікт ще триває, його довгострокові наслідки важко прогнозувати, тому розглядати будь-які сценарії в цій ситуації аналітично складно й може виявитися марною справою.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обрання 2021 р. Дж. Байдена 46-м президентом США лідери по інший бік Атлантики зустріли неоднозначно. Особливо оптимістично новину про завершення президенства Д. Трампа, який підірвав і без того хитку єдність об'єднання, зустріли в ЄС. Як сказала президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн: «Тепер, маючи в Білому Домі друга, Європа готова до нового старту разом зі своїм найстарішим і найнадійнішим партнером»[9]. Водночас у багатьох (передусім західних) європейських країнах реакція була більш стриманою й обережною. За кілька днів до оголошення результатів виборів з офіційного Парижа пролунала заява, що «хто б не став президентом, трансатлантичні відносини ніколи не будуть колишніми» [10]. Колишній посол Німеччини у США Пітер Віттіг зазначив, що навіть якщо ці відносини можна буде відновити, то лише за умови сильнішого Європейського Союзу [10]. Попри подібні заяви, не можна заперечувати факт, що позитивні настрої Дж. Байдена щодо перезавантаження трансатлантичних відносин поступово давали європейцям усе більше надії на відхід у минуле чотирьох років постійних криз, непередбачуваності й напруги.

Риторика нового президента США кардинально відрізнялася від заяв Д. Трампа. Якщо головними гаслами остатнього були «America First» і «Make America great again», то Дж. Байден багаторазово підкреслював, що «America is back», натякаючи на повернення США, передусім як країни-поборника демократії та захисника ліберального порядку у світі. Дуже резонували, з одного боку, заяви щодо застарілості НАТО Д. Трампа й, з іншого – наміри Дж. Байдена відродити Альянс або відверта підтримка Brexit і лівих європейських політиків першим із прагненнями другого до зміцнення ЄС.

Такі перші кроки нового президента, як скасування рішення попередньої адміністрації про виведення американських військ із Німеччини, повернення США до СОТ і Паризької кліматичної угоди, у Європі зустріли з ентузіазмом. У червні 2021 р. у ході свого першого закордонного візиту як президента Дж. Байден прибув до Брюсселю на саміти країн НАТО і ЄС. Це підтверджувало озвучені раніше наміри президента крокувати до

оновленого трансатлантичного співробітництва [11]. У спільному комюніке держави-члени НАТО засвідчували вірність Вашингтонському договору й готовність спільними зусиллями долати не лише виклики безпеці, а й інші сучасні проблеми, зокрема приділялося багато уваги екологічній стійкості Альянсу. Тоді ж погоджено «НАТО-2030» – трансатлантичний порядок денний на майбутні два десятиліття [12]. Практичним результатом саміту США-ЄС стало заснування Ради з торгівлі і технологій (Trade and Technology Council). Вона повинна слугувати форумом для ЄС та США, координуючи підходи до основних глобальних торгових економічних питань, а також має на меті поглибити трансатлантичні торгові й економічні відносини на основі спільних демократичних цінностей [13].

Менше ніж через три місяці після цих подій довіру європейців до свого головного трансатлантичного партнера сколихнуло прийняття США одностороннього рішення про виведення військ з Афганістану. Майже відразу в бік адміністрації Дж. Байдена почала лунати критика від європейських країн, які підтримували США від початку цієї операції у 2001р. Т. Тугендхат, голова Комітету із закордонних справ Великобританії, назвав це «найбільшою зовнішньополітичною катастрофою із часів Суецу» [14]. Н. Реттген, голова Комітету Бундестагу Німеччини із зовнішньої політики, влучно зазначив, що цей інцидент завдає фундаментальної шкоди політичному та моральному авторитету Заходу [14]. Іншим сигналом про незгоди у відносинах стало укладення в серпні 2021 р. між США, Великою Британією та Австралією так званої угоди століття AUKUS. Найгірше ця подія вплинула на відносини США із Францією, спричинивши потужний дипломатичний скандал із Парижем. Однак це був «удар у спину», як його назвав прем'єр-міністр країни Жан-Ів ле Дріан [10], не лише для Франції (хоча вона втратила внаслідок розриву угоди з Австралією 56 млрд євро), а й для багатьох інших європейських країн і загалом ЄС. Це стало знаком повороту США в умовах протистояння з Китаєм від Європи до АТР і засвідчило надання переваги США одним союзникам (англо-саксонським країнам) та ігнорування інших.

Сам прихід нового президента в Білий дім не спричинив справжнього перезавантаження трансатлантичних відносин, для цього необхідним був додатковий стимул ззовні, і таким стимулом стала зростаюча агресивна поведінка РФ та початок нею повномасштабної війни проти України 24 лютого 2022 р. Роберт Каган зазначав, що після колапсу СРСР шляхи Європи й США розійшлися та відтоді два континенти вже не мали тієї єдності, яка існувала раніше [15]. Можна продовжити цю думку тезою, що з появою реальної загрози для Європи, якої не існувало впродовж декількох

десятиліть, виникла ситуація, подібна до тієї, що існувала після Другої світової війни, коли перед союзниками постала небезпека з боку «імперії зла». Як і 1949 р., коли було засновано НАТО, так і 2022 р., єдність альянсу досягла максимально високого рівня. Поступово наближаючись до східного кордону НАТО, рф становила реальну загрозу для членів Альянсу ще з 2014 р. (але тоді більшість союзників сприймали цю загрозу несерйозно). США й Західна Європа часто критикували «панікерів» зі Східної Європи, які небезпідставно вбачали явну загрозу з боку рф для власної безпеки. Зважаючи на імперіалістичні нахили російського президента, які простежуються як у його риториці, так і в діях, очевидно, що територіальні претензії москви стосуються не лише України, а й Польщі, країн Балтії, Фінляндії чи навіть Болгарії [15].

Велике значення для подальшої успішної координації із європейськими партнерами мала діяльність Дж. Байдена за декілька місяців до повномасштабного вторгнення. США, маючи достовірну інформацію про наміри москви, почали за допомогою дипломатії створювати антиросійську коаліцію, об'єднуючи разом колективний Захід. Без напрацювання заздалегідь санкцій проти країни-агресора навряд чи була б така швидка реакція щодо їх уведення після вторгнення, а в подальшому – напрацювання нових санкцій (станом на лютий 2023 р. 35 пакетів із боку США й 10 із боку ЄС) та співпраця над окремими обмеженнями для рф (наприклад узгодження price cap на барель російської нафти 60 дол.). Без превентивного координування надання Україні зброї могло й не бути успішного відбиття російських військ від її столиці й загалом значної частини території держави в перші місяці. Як заявив глава зовнішньої політики ЄС Ж. Боррель: «В умовах сильної координації зі США ми демонструємо безпрецедентну єдність щодо ситуації в Україні» [16].

Новий подих отримала також співпраця щодо посилення обороноздатності Альянсу. Ще за місяць до початку повномасштабного вторгнення рф в Україну НАТО активізувало зміцнення збройних сил у своїх східних державах-членах. Більше того, згідно зі словами Є. Столтенберга, НАТО має за мету перетворити свою військову присутність на сході на постійну [17]. Якщо ще у 2021 р. в Європі вважали, що консультацій зі США занадто мало, то протягом декількох тижнів після вторгнення рф до України відразу спостерігалось їх пожвавлення. Альянс за короткий час провів три надзвичайні зустрічі – міністрів закордонних справ (4 березня), міністрів оборони (16 березня), надзвичайний Саміт НАТО (24 березня). Під час останнього узгодили рішення збільшити кількість багатонаціональних бойових груп у Європі до восьми, сформувавши ще

чотири в Румунії, Болгарії, Словаччині й Угорщині, що є «найбільшим посиленням колективної оборони Альянсу за покоління» [17].

Війна дала НАТО нове життя та показала цінність його добре налагоджених процедур співпраці впродовж майже 75-річного досвіду координації відповідей на загрози. Якби НАТО не існувало і його членам довелося з нуля вигадувати колективну відповідь на війну в Україні, важко уявити, що вони могли б відреагувати так само ефективно.

Намагання російської влади послабити трансатлантичний зв'язок, підірвати єдність союзників чи викликати в них ефект втоми від допомоги Україні виявилися невдалими. Головним об'єднувальним чинником стало усвідомлення розуміння під впливом війни важливості захисту ліберального світового порядку й фундаментальних західних цінностей. Як зазначали І. Крастев та М. Леонард, перед приходом Дж. Байдена ситуація анітрохи не відповідала пораді, яку давав, покидаючи Білий дім, Б. Клінтон «...створити світ, у якому ми [американці] хотіли б жити, коли ми більше не будемо єдиною супердержавою» [18].

Сьогодні не можна стверджувати, що за період трохи більше одного року російсько-української війни світ, із погляду Заходу, покращав. Хоча Захід є більш об'єднаним, водночас він стає більш ізольованим від інших країн [19]. Війна в Україні підкреслила багатополаризацію світу: кидаючи виклик демократії, по всьому світу продовжують посилюватися авторитарні лідери. Однак дещо справді змінилося – чинна влада США почала звертати більше уваги на вищезгадану пораду 42-го президента. На відміну від нерішучості й потакання недемократичним режимам за часів Б. Обами чи й відвертої прихильності авторитарним режимам Д. Трампа, Дж. Байден від самого початку твердо та рішуче виступив на боці демократії [20].

Із лютого 2022 р., США почали широке розгортання в Європі воєнного обладнання (наприклад ракет Patriot) і військ. Загалом кількість військ США, дислокованих сьогодні на континенті, сягає 100 тис. [21]. Під час саміту в Мадриді союзники погодилися збільшити кількість готових сил із наявних 40 тис. осіб до 300 тис. Передусім завдяки США відбувається постійне посилення східного флангу НАТО. Зокрема, Польща, підписавши договори про закупівлю двох партій M1A1 Abrams, стала першим союзником США в Європі, який почав приймати ці танки [22]. Розширюється також американська військово-морська присутність в Іспанії.

На тлі загального збільшення продажу США зброї у 2022 р. (на 50 % порівнянні з попереднім роком) зростає закупівля військової продукції

американського виробництва європейськими державами [21]. Переважно це відбувається як процес заміни старішої зброї (яку європейські країни передають Україні) новішою. Це є необхідним для Європи, оскільки війна продемонструвала незадовільний стан європейських озброєнь, до якого призвели довгі роки явного недофінансування чи ігнорування цієї сфери. Сьогодні ще більше послаблює сили Європи підтримка України. Франція вже відправила до України більше третьої частини своїх гаубиць. Хоча Німеччина офіційно має 300 танків Leopard 2, лише 130 із них є в експлуатації, а в розпорядженні збройних сил цієї держави наявні запаси боєприпасів максимум на декілька днів бою. Іншою проблемою європейських країн є надзвичайна дезінтегрованість наявного військового обладнання. Наявність різноманіття 17 танків і бронетранспортерів, 29 есмінців і 20 винищувачів ускладнює можливість європейців спільного застосування своїх військ [22].

За декілька днів до війни Польща замовила в США 250 танків M1 Abrams виробництва General Dynamics Land Systems, 26 бойових евакуаційних машин M88A2 HERCULES, 250 систем протидії саморобних вибухових пристроїв AN/VLQ-12 CREW Duke та 17 штурмових мостів M1110 на суму 6 млрд дол. [23]. Трохи згодом Німеччина уклала угоду зі США про закупівлі 35 винищувачів F-35, боєприпасів та пов'язаного з ними спорядження більше ніж на 8 млрд дол. [24]. Сьогодні європейські країни прагнуть швидко поповнити свої арсенали та замінити обладнання, надіслане в Україну, новим. Але щоразу, коли європейська країна купує його в третій країні, це послаблює європейську оборонно-промислову базу, бо позбавляє європейські компанії їх основного ринку. До того ж нескординовані закупівлі в майбутньому створюватимуть проблеми в можливостях спільних дій.

Офіційно основна підтримка України від НАТО як Альянсу полягає в тому, що він координує українські запити та постачає гуманітарну й нелетальну допомогу [25]. За бажанням, будь-яка країна може надавати значно ширший спектр зброї. Навіть навколо цих, здавалося суверенних, рішень окремих держав часто відчувається вплив США та сприйняття їх як лідера колективного Заходу. Неоднозначно можна оцінювати з погляду трансатлантичного виміру небажання чи вагання Німеччини надіслати танки Leopard 2 до України, прохання про постачання яких надійшло ще 3 березня 2022 р. Досить було заяви США, що вони готові надсилати Abrams, які є аналогом вищезгаданих танків, як О. Шольц також дав згоду [26]. Це спростовує тлумачення цієї ситуації як суперечностей між союзниками, а радше засвідчує відданість Німеччини трансатлантизму.

Дискусійним аспектом у відносинах між США і ЄС залишається питання європейської стратегічної автономії. Більшість дослідників вважають, що війна в Україні надовго поховала ідею стратегічної автономії Європи, однак, з іншого боку, вона показала європейцям, що потрібно прагнути до більшої обороноздатності. Сполучені Штати продемонстрували свою незамінність для європейської безпеки, а війна підтвердила небезпечну залежність Європи від Вашингтона.

Про загалом прихильне ставлення адміністрації Дж. Байдена до військових ініціатив ЄС свідчила раніша заява США про прийняття пропозиції ЄС узяти участь у проєкті військової мобільності PESCO. Намагаючись покращити відносини з Францією, після укладання угоди AUKUS, США заявили, що не лише не проти подальшого розвитку європейських ініціатив, а й готові допомогти ЄС на цьому шляху [27]. Однак після початку повномасштабної війни в Україні ставлення США до подібних європейських ініціатив зазнає змін, а ентузіазм щодо них із боку адміністрації президента помітно знижується. Така політика може сприяти зміцненню зв'язків між членами Північно-Атлантичного Альянсу, однак це показує, що в наявних умовах Вашингтон прагне максимально розширювати власний вплив на європейському континенті. Замість того, щоб заохочувати ЄС до налагодження власного виробництва зброї, США роблять усе можливе для того, щоб він її закупляв у них. Згідно із SIPRI, у 2021 р. у більшості держав Європи на американських виробників пішла більшість військових витрат: Великобританія – 77 %, Норвегія – 83 %, Нідерланди – 95 % [28]. Найімовірніше, вищезазначена тенденція продовжуватиметься й навіть посилюватиметься.

Водночас в останні роки інтереси США дедалі більше переорієнтовувалися на Азійсько-Тихоокеанський регіон та Близький Схід. Зважаючи на все більше зростання ролі Китаю у світових справах, можемо припустити, що ця тенденція наростатиме. Деякі дослідники вважають, що китайський виклик є настільки пріоритетними для США в найближчому майбутньому, що лише серйозне погіршення безпекової ситуації в Європі (поширення військових дій за межі України) може це змінити, причому навіть не на довготривалу перспективу [5]. З іншого боку, актуальним залишається те, що без Європи США втратять усі свої шанси на глобальну гегемонію. Як зазначав З. Бжезинський, «міць США повинна опиратися на два стовпи: з одного боку – на Азійсько-Тихоокеанський регіон, а з іншого – на Європу, яка є так званим “демократичним плацдармом”» [5].

Незважаючи на те, що 77 % прихильників партії *La République en Marche* підтримують участь США у сфері європейської безпеки (це найвищий

показник серед партій Франції), Е. Макрон усе ще продовжує просувати ідею стратегічної автономії ЄС. Уже не називаючи НАТО «brain-dead», він усе ж залишається вірним своїм ідеям, уперше озвученим 2017 р. в Сорбонні. Невдовзі після приходу Дж. Байдена в Білий дім французький президент наголосив, що не йдеться про бажання розірвати наявні союзи, однак водночас «... у той день, коли співпраця стає залежністю, ви стаєте чийось васалом і зникаєте» [29]. Попри неодноразові спроби за період президенства Франції в Раді ЄС у першій половині 2022 р., він не зміг отримати суттєвої підтримки з боку більшості інших лідерів. Своїми діями в перші місяці війни (в'ялою допомогою зброєю Україні, ідеєю укласти мир, жертвуючи територіями України, забезпечити гарантії безпеки росії), Е. Макрон власноруч спровокував виникнення недовіри до Франції, як до можливого гаранта безпеки із боку інших, особливо північних та східних країн Європи. Бажання Швеції та Фінляндії – обох країн ЄС, приєднатися до НАТО, явно засвідчує, що держави більше довіряють безпековій парасольці США та статті 5 Вашингтонського договору, аніж зобов'язанням ЄС про взаємну допомогу за статтею 42.7 у редакції Лісабонського договору.

Якою б важливою не видавалася окремим членам ЄС стратегічна автономія у сфері безпеки від США, можливо, найвірогіднішим сценарієм на короткострокову перспективу буде пришвидшене нарощування оборонного потенціалу європейських країн без руху до незалежнення в цій сфері від США. Не слід забувати про встановлені під час Ризького саміту НАТО 2006 р. і підтвержені на саміті в Уельсі 2014 р. 2 % від ВВП, які повинна витратити на оборону кожна держава-член. На фоні російсько-української повномасштабної війни зросли вимоги адміністрації Дж. Байдена до більш належного виконання цього Європою й усвідомлення самими європейцями цієї необхідності. У прийнятій у жовтні 2022 р. новій Національній безпековій стратегії США поряд із запевненням європейців у відданості США статті 5 Договору Північноатлантичного альянсу та наміром збільшувати внесок країни до НАТО, США розраховують, що подібні внески зростатимуть і з боку європейських партнерів [30].

Як влучно зазначила прем'єр-міністр Естонії Кая Каллас, «якщо ви хочете миру, потрібно готуватися до війни» [31]. Естонія є зразковим прикладом країни, яка вже декілька років витрачає рекомендований НАТО відсоток на оборону. Станом на 2022 р. серед європейських країн досягли цього показника чи навіть перевищили його лише вісім держав, серед них (від найбільшого до найменшого відсотка) – Греція, Польща, Литва, Естонія, Великобританія, Латвія, Хорватія й Словаччина. Наблизилися до цього показника Румунія та Франція. Попри амбітність плану Німеччини

внести 100 млрд на оборону, більшість дослідників вважають що вона може досягти 2 % орієнтира витрат не раніше ніж 2025 р. Більшість європейських країн, які відстають від вищезгаданих, під час надзвичайного Саміту НАТО в Брюсселі в березні 2022 р. установили план-термін, за яким залежно від країни прогнозований рік виконання плану варіюється від 2024 до 2033 р. [32]. Загалом чим скоріше та оперативніше країни досягнуть цього показника, тим менший шанс, що влада США матиме підставу й далі називати Європу «пасажиром без квитка».

В умовах російсько-української війни питання більшої безпекової незалежності ЄС стало ще складнішим. Із погляду США, контроверсійним є варіант змінити свою історично сформовану позицію першого серед рівних у відносинах із європейськими країнами або ж використати свій вплив для переконання країн Центрально-Східної Європи в підтримці ідей автономії ЄС. Це країни де найбільше вважають, що участь США в обороні/захисті Європи є необхідною, зокрема Польща – 88 % Литва – 86 % опитаних громадян [21]. У сучасному багатополлярному світі більше користі буде не від альянсу, де, з одного боку, є чітко виражений лідер, а з іншого, – підпорядкування, а від партнерства, заснованого на максимально можливій рівності всіх союзників. Для США сильніша Європа буде кращим партнером у будь-якому випадку. Важливо, щоб у разі можливого погодження країн ЄС на подальший розвиток ідеї оборонної незалежності європейці відходили від безплідної риторики й зверталися до реальних практичних утілень своїх планів. В іншому ж випадку у світі, повному загроз та викликів, розрив між тим, що може зробити армія США й не можуть зробити об'єднані європейські сили, лише збільшуватиметься.

Уторгнення Росії в Україну відбулося в час, коли велика стратегія США зосереджувалася на суперництві з Китаєм. Російські ракети та бомби підірвали не лише низку українських міст, але й цю стратегію. Багато американських політиків воліли б і надалі зосереджуватися на довгостроковій конкуренції Китаєм. Але щоб стримувати агресивну росію, США будуть змушені й надалі нарощувати свою військову присутність у Європі. Прагнення Європи до більшої стратегічної автономії похвальне й заслуговує підтримки США, але поки європейський безпековий порядок не є самодостатнім, Америка не може дозволити собі піти передчасно.

У майбутньому ж поступове зменшення зобов'язань США гарантувало б, що європейські держави не відмовляться від своїх планів щодо переозброєння та не перекладатимуть основну відповідальність знову на Вашингтон, коли війна в Україні закінчиться. Європейські члени НАТО мають утричі більше населення, ніж росія, більш ніж у 10 разів

перевищують ВВП росії та витрачають у 3–4 рази більше на оборону щорічно, ніж росія. Це означає, що якщо Європа буде належно організована й керована, вона зможе захиститися від росії самостійно. Натомість за сучасного стану справ, якби Сполучені Штати не відповіли на вторгнення росії (як це могло б бути за іншого президента), європейські держави мало що могли б зробити, щоб допомогти Україні. Збільшення витрат на оборону європейських країн, посилення європейської військової співпраці, скоординована робота з оборонного планування між НАТО та ЄС, спільні закупівлі озброєнь європейськими країнами сприятимуть тому, що Європа поступово братиме на себе основну відповідальність за власний захист, а США перейдуть від ролі того, хто першим реагує, до союзника в останній інстанції. Це, своєю чергою, дасть змогу Штатам більше зосередитися на балансуванні Китаю в Азії. Поки ж європейці не думатимуть, діятимуть і витрачатимуть колективно, континент ніколи не переросте своєї надмірної залежності від Вашингтона.

Більшість дослідників, розглядаючи стратегічну автономію ЄС, наголошують саме на її безпековій складовій частині, тобто незалежності ЄС від США в забезпеченні власної безпеки, однак це поняття є значно ширшим. Енергетична криза в ЄС, спровокована війною, виникла на ґрунті неймовірної залежності об'єднання від російських енергоносіїв. Маючи такий досвід, ЄС повинен уникати ризику потрапити в аналогічну пастку в майбутньому. Передусім ідеться про зростаючу залежність ЄС від торгівлі з КНР, яка може мати неприємні для нього наслідки. Безпосередній негативний вплив на трансатлантичні відносини може мати спровокований російсько-українською війною черговий виток напруження відносин США й Китаю. Визначивши КНР як *systemic rival*, ЄС, утім, не хоче бути втягнутим у суперництво між США й КНР [33]. 2022 р. Китай став найбільшим експортером товарів до ЄС. Водночас у торгівлі з боку ЄС традиційно спостерігаємо дефіцит (у вересні 2022 р. 27,4 млрд євро) [34]. Про бажання підтримання співпраці свідчить почастищення візитів європейських лідерів до КНР. Наприклад, О. Шольц був першим західним лідером, який відвідав Пекін після переобрання Сі Цзіньпіня очільником Комуністичної партії Китаю в жовтні 2022 р. Подібний візит до Пекіна запланував також французький президент Е. Макрон [35]. На нашу думку, нераціонально, ледь зумівши розпрощатись із залежністю від однієї недемократичної країни, прив'язувати себе ще більше до іншої.

Досить складно визначити, чи збереглася б наявна трансатлантична солідарність у разі початку Китаєм надання військової допомоги РФ. США багаторазово попереджали Китай, що тоді країну чекають жорстокі санкції.

Немає жодного сумніву щодо миттєвості застосування таких заходів із боку США, однак, зважаючи на вищезазначене, далеко не настільки очевидним це видається з боку ЄС.

Якщо в трансатлантичні безпекові відносини ситуація навколо України внесла єдність, то у співпраці в інших сферах є багато підстав для європейських країн заявляти, що коли вони страждають від війни, США отримують від неї вигоди [36]. Водночас, коли Європа переживає величезний економічний спад і потребує підтримки з боку свого союзника, дії США нагадують радше повернення до протекціонізму «у більш ввічливій формі». Неоднозначною була ситуація з експортом США європейським країнам скрапленого газу за занадто високими цінами, які перевищували ціни в самих США майже в чотири рази. США стверджували, що вони допомагають подолати енергетичну кризу, а із європейських столиць лунали заяви щодо «недружності» цих цін і заклики до більшої солідарності щодо їх зменшення. Напруженість у відносинах між ЄС і США спричинив прийнятий останніми Закон про зниження інфляції 2022 р., який передбачає інвестування протягом наступних 10 років 300 млрд дол. для скорочення дефіциту і 369 млрд для підтримки й розвитку зелених технологій і відновлювальної енергетики [37]. Попри запевнення Дж. Байдена, що це є важливим досягненням у сфері захисту довкілля та тому має приносити користь не лише для США, у Європі небезпідставно занепокоєні через його негативний вплив на економіку ЄС, пов'язаний, передусім, із переходом бізнесу з ЄС до США. Від обох сторін можна почути прямі заяви щодо конкуренції. З одного боку, у Стратегії безпеки США 2022 р. підкреслюється, що співпраця в межах альянсів разом із демократичними союзниками є важливою для досягнення цілей, установлених цим документом; технологічна співпраця з членами по НАТО є важливою для національної безпеки країни; ЄС згадується як незамінний партнер, відзначається про внесок союзу в допомогу Україні у війні проти РФ. Водночас зазначається, що в певних сферах США потрібно готуватися до конкуренції зі своїми союзниками й партнерами, а не лише з Китаєм (слово «конкуренція» і його похідні згадувалися в стратегії 75 разів) [30]. По інший бік Атлантики Бруно ле Мер, міністр економіки і фінансів Франції, зазначає, що війна в Україні не повинна закінчитися економічним домінуванням США, закликаючи європейські країни докладати всіх зусиль, щоб запобігти подібному розвитку подій [38]. Це підкреслює важливість більшої збалансованості відносин між США і Європейським континентом у всіх сферах взаємного інтересу.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Попри спроби покращити трансатлантичні відносини відразу після приходу на пост президента США Дж. Байдена, союзники раз у раз зіштовхувалися з численними напруженими моментами. Лише під впливом загрози з боку РФ та розв'язаної нею на Європейському континенті війни очевидними стали справжні еволюція й перезавантаження трансатлантичних безпекових відносин. Беззаперечним залишається факт, що ЄС не здатний захистити себе самостійно. Зважаючи на це, наразі для нього найбільш раціонально приділяти основну увагу співпраці зі США в рамках НАТО. Водночас країнам-членам ЄС важливо ніколи не повторювати помилку нехтування фінансуванням сфери оборони та дозволяти їй і надалі залишатися небезпечно залежною від захисту США.

Російсько-українська війна, ставши тестом для всього Заходу, усе ще продовжує ним бути. Ключовими викликами на сьогодні залишаються збереження якомога більшої єдності союзників щодо підтримки України й недопущення погіршення трансатлантичних відносин через економічні протиріччя чи фактор Китаю.

Перспективи подальших досліджень цієї теми можуть стосуватись аналізу еволюції відносин США з окремими європейськими державами в умовах повномасштабної російсько-української війни.

REFERENCES

1. McTague, T. (2021). Joe Biden Has a Europe Problem. *The Atlantic*, January 21, 2021. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2021/01/joe-biden-europe/617753/>
2. Janes, J. (2021). Transatlantic Relations Under US President Joe Biden. *Z Außen Sicherheitspolit* 14, 57–73, March 2021. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12399-021-00841-0>
3. Knutsen, B. (2022). A Weakening Transatlantic Relationship? Redefining the EU–US Security and Defence Cooperation. *Politics and Governance*, 10(2), 165–175, 18 May 2022. URL: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/5024>
4. Olsen, G. R. (2022). «America is Back» or «America First» and the Transatlantic Relationship. *Politics and Governance*, 10(2), 154–164. 18 May 2022. URL: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/81083475/PaG_10_2_America_is_Back_or_America_First_and_the_Transatlantic_Relationship.pdf
5. Bouchet, N. (2022). The impact of the war in Ukraine on the transatlantic relationship. GMF, May 10, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/impact-war-ukraine-transatlantic-relationship>
6. Carafano, J. (2022). Transatlantic relations after the Ukraine war. GIS, March 31, 2022. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/ukraine-transatlantic-relations/>

7. Martin, G., Sinkkonen, V. (2022). Past as Prologue? The United States and European Strategic Autonomy in the Biden Era. *European Foreign Affairs Review* 27, Special Issue 1, 99–120. URL https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2022/04/martinsinkkonen_2022.pdf

8. Bergmann, M., Tozgür, I., Svendsen, O. (2023). Continent Forged in Crisis: Assessing Europe One Year into the War. *CSIS*, Feb 16, 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/continent-forged-crisis-assessing-europe-one-year-war>

9. New US President: MEPs hope for a new dawn in transatlantic ties. *Press Releases*. 20/01/2021. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210114IPR95616/new-us-president-meps-hope-for-a-new-dawn-in-transatlantic-ties>

10. Howorth, J. (2021). Europe and Biden Towards a New Transatlantic Pact? Wilfried Martens Center for European Studies. URL: https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2021/01/CES_POLICY-BRIEF_Biden-V3.pdf

11. EU-US summit, Brussels, 15 June 2021. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2021/06/15/>

12. Brussels Summit Communiqué (2021). *NATO*, issued on 14 Jun. 2021. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm

13. EU-US launch Trade and Technology Council to lead values-based global digital transformation. *European Commission*, 15 June 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2990

14. Karnitschnig, M. (2021). Disbelief and betrayal: Europe reacts to Biden's Afghanistan 'miscalculation' *POLITICO*, August 17, 2021. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-reacts-bidens-afghanistan-withdrawal/>

15. Giles, K. (2022). Putin's speech harked back to Russia's empire – the threat doesn't stop at Ukraine. *The Guardian*, Feb 22, 2022. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/feb/22/putin-speech-russia-empire-threat-ukraine-moscow>

16. NATO sends ships, jets east, Ireland rejects Russia drills over Ukraine threat (2022). *Defence News*, Jan 24, 2022. URL: <https://www.defensenews.com/flashpoints/2022/01/24/nato-sends-ships-jets-east-ireland-rejects-russia-drills-over-ukraine-threat/>

17. NATO's response to Russia's invasion of Ukraine. *NATO*. *Last updated*: 24 Feb. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm

18. Krastev, I. Leonardo, M. (2021). The crisis of American power: *How Europeans see Biden's America*, 19 January 2021. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-american-power-how-europeans-see-bidens-america/>

19. de Hoop Schelffer, A. (2023). One year after Russia's invasion of Ukraine, three Western illusions have collapsed. *GMF*, February 23, 2023. URL: <https://www.gmfus.org/news/one-year-after-russias-invasion-ukraine-three-western-illusions-have-collapsed-2>

20. Stokes, B. Tausendfreund, R. (2022). A Transatlantic Rating of Biden's First Year in Office. *GMF*, January 18, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/transatlantic-rating-bidens-first-year-office>

21. Transatlantic Trends 2022. (2022). *GMF*, September 29, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/transatlantic-trends-2022#8>

22. Poland signs deal to buy 2nd batch of Abrams tanks (2023). *Defense News*, Jan 4. URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/01/04/poland-signs-deal-to-buy-2nd-batch-of-us-abrams-tanks/>

23. \$6 billion tank deal to Poland cleared by State Department (2022). *Defense News*, Feb 18, 2022. URL: <https://www.defensenews.com/land/2022/02/18/state-department-clears-6-billion-sale-of-tanks-to-poland/>
24. Germany clinches \$8 billion purchase of 35 F-35 aircraft from the US (2022). *Defense News*, Dec 14, 2022. URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/12/14/germany-clinches-8-billion-purchase-of-35-f-35-aircraft-from-the-us/>
25. Russia's war on Ukraine: NATO response (2022). *EPRS. European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729380/EPRS_ATA\(2022\)729380_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729380/EPRS_ATA(2022)729380_EN.pdf)
26. Feu vert de l'Allemagne à la livraison de chars Leopard à l'Ukraine (2023). *Euronews*, 25 January, 2023. URL: <https://fr.euronews.com/2023/01/25/feu-vert-de-lallemagne-a-la-livraison-de-chars-leopard-a-lukraine>
27. Barigazzi, J. (2021). US to join EU project on military mobility. *POLITICO*, May 5, 2021. URL: <https://www.politico.eu/article/us-united-states-canada-norway-eu-project-on-military-mobility/>
28. U.S. weapons sales in Europe are booming as Russia's war in Ukraine continues to rage (2022). *yahoo!news*, November 4, 2022. URL: <https://news.yahoo.com/us-weapons-sales-in-europe-are-booming-as-russias-war-in-ukraine-continues-to-rage-215801466.html>
29. Cohen, R. (2021). Macron Tells Biden That Cooperation With U.S. Cannot Be Dependence. *The New York Times*, Jan 29, 2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/01/29/world/europe/macron-biden.html>
30. National security strategy 2022. *The White House Washington*, October 12, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>
31. Speech by Prime Minister Kaja Kallas at Paasikivi Seura in Finland (2022). *Republic of Estonia Government*. URL: <https://valitsus.ee/en/news/speech-prime-minister-kaja-kallas-paasikivi-seura-finland>
32. Defense spending pledges by NATO members since Russia invaded Ukraine (2022). *UK Parliament, House of Commons Library*. 11 August, 2022. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/defence-spending-pledges-by-nato-members-since-russia-invaded-ukraine/>
33. Huge trade partner and 'systemic rival.' Europe has a China problem. *CNN*, Updated Dec. 2, 2022. <https://edition.cnn.com/2022/11/30/economy/europe-china-trade-tension/index.html>
34. China-EU – international trade in goods statistics. *Eurostat*, Data extracted in Feb. 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics
35. Les prochaines visites en Chine de dirigeants européens renforceront les liens Chine-UE (2023). *French.china.org.cn*. 27/02/2023. URL : http://french.china.org.cn/foreign/txt/2023-02/27/content_85130692.htm
36. Moens, B. Jakob H., Barigazzi, J. (2022). Europe accuses US of profiting from war. *POLITICO*, November 24, 2022. URL: https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-war-europe-ukraine-gas-inflation-reduction-act-ira-joe-biden-rift-west-eu-accuses-us-of-profiting-from-war/?mc_cid=63b10bb026&mc_eid=c87c5ece4a

37. H.R.5376 – Inflation Reduction Act of 2022. *CONGRESS.GOV*. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376/text>

38. Le coup de gueule de Bruno Le Maire: «Le conflit en Ukraine ne doit pas se solder par une domination économique américaine». (2022). *BFMTV*, 11/10/2022. URL: https://www.bfmtv.com/replay-emissions/la-chronique-eco-nicolas-doze/le-coup-de-gueule-de-bruno-le-maire-le-conflit-en-ukraine-ne-doit-pas-se-solder-par-une-dominacion-economique-americaine_VN-202210110115.html

Матеріал надійшов до редакції 15.05.2023 р.

УДК 327(477:520):[355.48(477:470)]

Євгенія Тихомирова,

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-196-212

ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Досліджено основні напрями взаємодії України та Японії під час повномасштабної російсько-української війни та їх оцінку Японією, її допомогу Україні в протистоянні військовому вторгненню росії. Особливу увагу приділено аналізу таких питань, як погляд Японії на російсько-українську війну; основні тренди санкційної політики Японії щодо рф; особливості допомоги Японії в контексті її традицій та менталітету; плани повоєнного співробітництва Японії й України. Зазначено, що агресію росії оцінено Японією як обурливу спробу в односторонньому порядку змінити статус-кво шляхом сили, що потрясає всі основи міжнародного порядку не лише в Європі, але й також в Азії як серйозне порушення міжнародного права, яке є абсолютно не прийнятним. Виявлено, що на першому етапі війни, коли рф окупувала Крим і Донбас, санкції Японії здебільшого мали символічний характер та не сприяли погіршенню її відносин із росією. Проте з моменту початку повномасштабної війни вони стали чимось більшим, ніж просто невдоволення діями рф. Характеризуючи особливості японської допомоги в контексті її традицій та менталітету, відзначено, що